

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Випуск 20

Рівне – 2010

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. – 333 с.

Ювілейний випуск наукової збірки «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» присвячений 70-ти річчю Рівненського державного гуманітарного університету.

Збірник містить результати наукових пошуків з актуальних проблем української та світової історії, виголошені на II Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів 8–9 грудня 2010 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний факультет).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне);

Шугасва Людмила Михайлівна, доктор філософських наук, професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 26 листопада 2010 р.

Свідотство про державну реєстрацію: серія КВ № 15857-4329Р від 12.102009 р.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Остафова 29, історико-соціологічний факультет РДГУ.

надходити від можновладців, навіть якщо вони мають найкращі наміри, їхня поведінка буде визначена їхніми позиціями у владі. Л. Вакулік говорить: «Я переконаний, що кожен рух спрямований на краще в управлінському колі, кожна спроба покращити напрямок роботи – коштує дорого та призводить до жертв – і якщо результат має видимі зміни – це перемога відкритої непокорі. Що це за вид управління? Я бачу в цьому сповільнення» [4, с. 148].

Карел Косік, в свою чергу, сприяв розумінню філософії як «практичного мислення» і допомагав викоринити зі справжньої філософії погляди які трактували філософію як вигадану теоретичну течію опортуністів і апологетів, які насправді були далекими від ідеології. Він дав чехам розуміння поняття «ідеології лукавства» як «фальшивого мислення». Цим Косік встановив кордони між творчими ідеями і встановленими догмами. Визнання існування критичної думки, для якої не було нічого недоторканного окрім правди, автоматично призвело до поляризації чехословацької філософії [2, с. 39].

Необхідність спрощення формулювань філософських основ політичних реформ сприяла появі праці К. Косіка «Dialektika konkretniho». Тут К. Косік торкається не лише кордонів ортодоксального марксизму, але й порушує кордони поверхневого антропоморфізму, що часто намагається закріпити за марксизмом значення допоміжного (лікувального) доповнення. Засобом для порушення цих кордонів, а також зв'язкою між людиною та світом, К. Косік обирає людській досвід, як сферу людського існування. «Людина не є замкненою у своєму тваринному чи соціальному походженні, вона існує не лише антропологічно. Людина відкрита для розуміння того, що її існування – результат особистої діяльності. А це означає, що вона існує антропокосмічно» [1, с. 157]. В праці «Dialektika konkretniho» К. Косік розвиває концепцію тотальності (повноти) протилежної до емпіризму. Принцип «конкретна тотальність» спирається на відкриття надійних міцних поглядів на реальність, зображених у їхніх невід'ємних внутрішніх відносинах. Це була діалектика логіки та випадковості, сутності та феномену, частин та цілого та ін. Методологічно, К. Косік запозичив підхід К.Маркса. Для К. Косіка це був більше ніж метод. Конкретна тотальність – це реальність повністю структурована (не хаотична), що постійно розвивається. Як конкретна тотальність, реальність одночасно тотальна і в природі і в історії. Людина в них завжди однакова і вона постійно з'єднується зі світом через практику. «Практика» К. Косіка – це ціла сфера людського існування, основа «реального активного центру», яка об'єднує дух і предмет, культуру і природу, людину і космос і т.д. [2, с. 51].

Після «Dialektika konkretniho», що публікувалась неодноразово (1963р., 1965р., 1968р.), чеська філософія не могла більше захищати політичні системи.

Джерела та література

1. Kosik K. Dialektika konkretniho / K. Kosik. – P.: ČSAV, 1965. – 196 s.
2. Kusin V.V. Intellectual origins of the Prague spring / V. Kusin. – Cambridge University Press, 1971. – 153 s.
3. Sviták I. Lidský smysl kultury / I. Sviták. – P.: Československy spisovatel, 1968. – 93 s.
4. IV. sjezd svazu československých spisovatelů. (Protokol). Praha 27-29 června 1967. – P.: Československy spisovatel, 1968. – 123 s.

УДК 94: 323.1(437)

Руслан Постолюський, к.і.н., проф., завідувач кафедри
всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного
університету

ЧЕСЬКІ ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАДИЦІЇ У ВИМІРІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ СУСПІЛЬСТВА

У науковій статті всебічно розкрито вплив чеських демократичних традицій на формування історичної пам'яті суспільства на різних етапах його розвитку.

Ключові слова: демократичні традиції, Чехія, історична пам'ять.

В науковій статті всебічно розкрито вплив чеських демократичних традицій на формування історичної пам'яті суспільства на різних етапах його розвитку.

Ключевые слова: демократические традиции, Чехия, историческая память.

The article fully disclosed the impact of the Czech democratic traditions in the historical memory of societies at different stages of development.

Keywords: democratic traditions, Czech Republic, historical memory.

Останнім часом проблеми вивчення історичної/колективної пам'яті набувають все більшої ваги. Вагомим чинником такого стану справ на просторі Центрально-Східної Європи стали кардинальні трансформації і системні зрушення, які переживають країни і народи цієї частини європейського континенту з рубежу 80–90-х років ХХ століття. Одним із яскравих прикладів взаємодії національно-демократичних традицій народу й історичної пам'яті виступає сучасне чеське суспільство.

Чеські демократичні традиції були породжені різними історичними факторами, зазнавали протягом свого становлення різних впливів. В історичній пам'яті чеського суспільства зберігались насамперед часи, характерні своєю активністю, прогресивними ідеями і намірами, непримиренною боротьбою за майбутнє. І нагадували вони сьогодення переважно формами прогресивних, взаємообумовлених традицій.

Таким чином, традиції – це активний ідейний місток між епохами з актуальним суспільним, політичним і культурним значенням, це усвідомлення суті історичних подій, які входили до сучасного суспільного споглядання як його активний чинник. Отже, традиції є трансформованою минувиною, яка зберегла політичну та ідеологічну дієвість [1].

Не можна не погодитись з висновком чеського дослідника життєвих цінностей чеської людини Й. Шпура про те, що «чехи живуть традиціями. Століттями традиції були для чехів стимулом у боротьбі за національне буття чи небуття, допомагали їм пережити важкі часи, були джерелом самоповаги і гордості... І сьогодні ще чеська людина відчуває себе нащадком гуситів, ватажків національного відродження, масариківським демократом» [2].

Стовсню соціологічного підґрунтя демократії, чехи нагадували інші народи Східної Європи, яким ХVIII-XIX ст. принесло пробудження від довгої дрімоти та знову ввело їх в історію. Але лише в чехів це соціологічне підґрунтя було підкріплене філософією демократії, яка базувалась на інтерпретації чеських національних традицій, чеської історії та втілювалась у цілу систему освіти Чехії, стала частиною ментальної та моральної спадщини нації. Зрозуміло, що тут йде мова про період чеського національного відродження.

Кінець XVIII ст. вніс у суспільний поступ у чеських землях нові реалії. За влади цісаря Йозефа II (1780–1790 рр.) його патенти про скасування «кріпосництва» і релігійних свобод стали документами, що відкрили шлях до чеського національного відродження, великого духовного піднесення національно-будительського руху, в якому чехи стали знову етнічним утворенням із власними відновленими культурно-суспільними традиціями, котрі після наполеонівських воєн привели аж до створення самостійної чеської політики всередині австрійської імперії [3].

Як зазначав видатний чеський історик О. Урбан, «процес формування чеського національного громадянського суспільства, що мав назву національне відродження, був певною рятівною реакцією на асиміляційну тенденцію. Від самого початку це був дуже складний процес самовизначення та самоусвідомлення, яке проявлялось назовні, у ставленні до німців, так і всередині, щодо слов'янства при формуванні чесько-моравсько-словацьких відносин» [4].

Через це важливого значення набуло питання традицій у чеському національному розвитку, яке стало питанням безкомпромісної боротьби про буття чи небуття чеського народу. Їх вплив на всі верстви суспільства, їх постійна присутність при вирішенні долі народу, їх наболілість та злободенність завжди супроводжували чеський народ на його шляху до національного відродження.

Важливе значення в дослідженні феномену чеських національно-демократичних традицій та їх впливу на еволюцію суспільної свідомості чеського народу в епоху його національного відродження належить А.Пражаку.

А. Пражак (1880–1965 рр.) – чеський літературознавець, чехословацький політик, учасник антифашистської боротьби [5], найвизначніший пропагандист концепції чехословакізму у міжвоєнний період, близький до ідей Т. Г. Масарика і один з найвидатніших чеських істориків літератури XX століття, а сьогодні належить до тих дослідників, спадщина яких не стоїть у центрі зацікавленості сучасної історіографії і не дуже часто є предметом критичної рефлексії [6].

Невипадково, що національна небезпека за окупації спонукала ще більшу увагу до традиції, яка була започаткована вже на схилі першої республіки і в добу Мюнхена. Видається багато книг, метою яких було підняття національної самосвідомості і зміцнення чеського патріотичного характеру. В цьому зусиллі об'єдналися автори всіх генерацій і різних орієнтацій [7].

До них належав і А. Пражак, який свою трилогію, написану в цей період, що складалась з книг «Народ захищався», «Про народ» і «Чеське відродження», дав сховати до сейфа видавцю і друкарю Е. Беацфорту з тим, щоб її видати на початку визволення Батьківщини і привітати чехословацький народ [8]. Праця А. Пражака «Чеське відродження» вийшла у видавництві Е. Беацфорта в Празі у 1948 р. [9].

У даній праці А. Пражак систематизував чеські національні традиції, які сформувались у процесі національно-визвольних змагань чеського народу, і вказав на їх явний демократичний підтекст.

Як відзначає автор, «старі фундаментальні традиції, які збагатили і зберігали колись силу чеського народу – кириломефодіївська, святовацлавська, гуситська, братська – хоча мали ще протиреформаційний характер, але прорвалися на поверхню і контрастували з протиреформаційними традиціями, які колись перемогли завдяки білогорській катастрофі» [10].

Між тим, народні будителі епохи чеського національного відродження почали боротьбу, перш за все, проти наслідків Білої гори, започаткувавши протибілогорську традицію. Завдяки цій боротьбі почалась еволюція інших тенденцій, мовної, патріотичної, національної, чехословацької, слов'янської, культурної, демократичної, антиавстрійської, антинімецької, антиримської і т.п. [11].

Виходячи зі сказаного, варто зупинитися на проблемі формування протибілогорської традиції в оцінці А. Пражака.

На його думку, поразка під Білою горою фактично звела нанівець Реформацію і стала загрозою чеській мові, чеській землі, чеському народу, демократичним засадам суспільного управління і всьому тому, що до цих пір забезпечувало самобутність народу [12].

При цьому вчений проводить аналіз існуючих у літературних джерелах доби національного відродження ідей критики Білогорської катастрофи та її наслідків для історичної долі чеського народу. «Добровський від Білої гори, – зазначає А. Пражак, – датував «Затьмарення нашого розуму». Поет Свобода у листі Маркові в 1812 р. писав, що «джерело чеської біди в Білій горі. Від того часу народ стікає кров'ю і нема жодної надії, що чеський Лев колись це ярмо скине» [13].

Проте вже «Юнгман, подібним чином характеризуючи злі часи, у листах Маркові у 1809 і 1811 рр. пише з вірою в те, що чеський фенікс якось зродиться з попелу» [14]. «Палацький у листі до Юнгмана від 14. VII.1819 р. проголосив, що займається чеською історією до білогорської битви, бо до того часу ми мали свою батьківщину, і тому внаслідок цього переконаний, що і зараз ми можемо її мати» [15].

Таким чином, чеські будителі епохи національного відродження, наголошує А. Пражак, усвідомлювали всі масштаби білогорської катастрофи і від неї датували добу занепаду народу. У відродженні вони бачили можливість його захисту від пагубної політики Габсбургів. Впевненість у цьому поступово заповнювала чеські душі і формувала основний елемент чеської програми: взяти реванш над Білою горою [16]. Не випадково «Гавлічек у 1842 р. написав у записнику..., що цю чеську ганьбу потрібно перемогти, хоч би вона й тривала як татарське іго» [17].

Безумовно, Біла гора як найбільша катастрофа в історії чеського народу, яку потрібно було перебороти, стала традиційним гаслом всіх його поколінь. Тема Білої гори від першої половини дев'ятнадцятого століття інтерпретована призмю національної історії [18]. У цьому контексті А. Пражак зазначав, що «після проголошення незалежної Чехословаччини видатний чеський історик Пекарж, який Білу гору вважав найбільшим народним нещастям, сказав, що 28 жовтня 1918 р. є днем помсти за Білу гору і що найбільша історична кривда компенсована» [19].

Важливе значення для формування чеської нації, на думку А. Пражака, мала мовна і культурна традиція. У зв'язку з цим він наголошував: «У мові чехи здавна бачили свою основну національну ознаку. З мовою довго ототожнювались і поняття народ – від Даліміла і до Їржі з Подебрад. Мовою чехи відрізнялись від сусідніх німців і мадярів. Коли падав рівень мови, падала і їхня сила, і навпаки, турбота про мову підтримувала їх існування» [20].

Ідея національної емансипації, віра в можливість побудови незалежної чеської держави завжди були пов'язані з еволюцією мовної традиції в історії чеських земель. Саме тому Даліміл і вказував Пршемисловцям, що вони про мову не дбають і відкривають свої землі перед німецькими колоністами. Усвідомлення цінності мови зросло і завдяки турботам Яна Гуса. Культ чеської мови виростав у добу гуманізму і братерства. Я. А. Коменський говорив про милозвучність чеської мови [21].

Традиція усвідомлення цінності чеської мови не зникла і в часи контрреформації. Так, Балбін у 1675 р. писав про могутність чеської мови за часів Карла IV, Вацлава IV та Їржі з Подебрад. Він звертав увагу на слов'янську спорідненість та стародавнє походження чеської мови. Про чеську мову писали Матей Бел, Данієль Крмон, Кінський, Крамерій, Ганський,

Грдлічка, Зима, Мелезінк та інші, котрі її з натхненням боронили і ставили вище латині, грецької мови і вище всіх живих європейських мов [22].

Посідаючи позиції непримиренних захисників чеської мови, обрознням вдалося добитися вивчення чеської мови і літератури у 1792 р. в Карловому університеті, що вважалося національним успіхом і стало сигналом до виникнення чеської патріотичної партії [23].

Чеську філологічну традицію заснував Добровський, який присвятив своє життя чеському мовознавству. У листі до Ліндема в 1812 р. він писав, що робить все, що може, аби зберегти і піднести чеську мову. Його проблеми розумів і Юнгман, який проголосив гасло: народ живе і виживає лише завдяки мові, і якщо згине мова, загине і народ [24].

Проблема розвитку чеської мови особливо хвилювала Ф. Палацького, в майбутньому видатного історика, для якого єдність мови мала більше значення, ніж будь-які правописні зміни, про які говорилося у той час.

Традиційний культ чеської мови з доби національного відродження невпинно підіймався. Його наслідували Небеський, Б. Немцова, Неруда, Я. Врхліцький, Челаковський, Сладек, Маха, Вінтер, Гербен, А. Мрштлік, Т. Нованова, Голечек, Сова, Бржезіна, Ф. Х. Шалда, А. Прохазка, І. Карасек та інші [25].

Варто зазначити, що досліджуючи соціально-історичні основи формування сучасного народу та національні проблеми в Чеських землях у 1815–1914 рр., відомий чеський історик І. Коржалка зазначає: «Для більшості активних учасників чеського національного руху національна мова була основною ознакою належності до чеського народу і відмінності від інших народів, головним чином німців» [26].

Еволюція чеської мовної традиції була тісно взаємопов'язана з розвитком національної літератури. З точки зору А. Пражака: «Як і мова, святою для чеської людини була і книга, і чеська література. Поки народ мав живу літературу, доти він жив. Народ це відчував у добу протиреформації, коли чеські книги спалювались і винищувались. Саме тому головною ознакою відродження стала потреба проявляти себе друкованим словом в усіх напрямках, з тим, щоб наздогнати втрачені позиції [27].

Більш того, епоха національного відродження започаткувала традицію, за якою чеська література служила тільки народу. Тому тенденції «мистецтво заради мистецтва» в Чеських землях були мало популярними [28]. «Із цих позицій, – на думку А. Пражака, – саме Неруда може бути до певної міри прообразом поета, який пожертвував собою заради наступних поколінь, з тим щоб вони здійснили мрії чеських поетів» [29].

Важливе значення у формуванні національно-демократичних традицій в епоху чеського національного відродження, на думку А. Пражака, мала патріотична традиція. «В добу відродження, – зазначає він, – більш, ніж будь-коли, почали говорити про нашу батьківщину. Було це поняттям до цих пір малозрозумілим, але для чехів це, перш за все, було основою колишньої самостійної держави» [30].

Поступово патріотизм стає світоглядом всіх прошарків чеського суспільства, приходить розуміння того, що свою батьківщину потрібно не тільки любити, але й звеличувати. З подібних почуттів виникла і Тилова пісня «Де моя Вітчизна», яка стала національним гімном [31].

Водночас настає усвідомлення того, що звеличення батьківщини можливе тільки завдяки важкій і кропіткій праці на її благо, тобто повинно бути діяльним. Так, К. Гавлічек любов до батьківщини бачив у тому, щоб кожен чеський громадянин був, перш за все, працьовитим, чесним і освіченим, а вже потім патріотичним [32].

З поступом часу патріотична традиція чеського народу все більше оперує поняттям «батьківщина», яке конкретизувалося, розширювалося і поглиблювалося. Водночас зростає розуміння необхідності її зовнішніх символів: герба, прапора, королівської корони, столиці країни [33]. Чеська дослідниця М. Моравцова слушно звернула увагу на той факт, що у першій половині XIX ст., тобто в пору становлення чеської нації, чеські патріоти звертались до національних символів, оскільки в них вони шукали символи історичного права на національне існування [34].

Реалізація ідеї творення чеської політичної нації була тісно пов'язана з формуванням її національної традиції.

А. Пражак зазначав, що С. Бредецький, який вже у 1809 р. подорожував чеськими землями, записав, що побачив там патріотизм і націоналізм, тобто і любов до рідної землі, короля і династії, і любов до народу. Йому все ж здалося, що цей патріотизм зменшується і посилюється любов до народу. В цьому він бачив небезпеку для короля і династії, тому що цей націоналізм блукає навколо старого державного влаштування і бажає та готується його знищити. Зауваження С. Бредецького було правильним. Під впливом Наполеона територіальний патріотизм справді падав, особливо цей, загальноімперський, австрійський і династичний, а на зміну йому прийшла любов до народу [35].

Початок XIX ст. у житті народів Європи дав їм всім право на існування і самоусвідомлення, і це було лише питанням часу, коли чеський поневолений народ здобуде свої національні права. Чехи вже не хотіли ототожнювати себе з людством або з його частиною, яка національно є з ними сусідньою. Дуже ясно про це сказав Шафарик, який заявив, що, «дух людства може жити у втіленні національного духу. Суто людське досягається лише національним. Національність є неминучим засобом пошуку найвищої мети життя» [36]. Для К. Гавлічка поняття національності було тотожне з поняттям свободи. «Жодна чужа свобода, – наголошував він, – для чехів не має значення, поки вони не мають своєї власної» [37].

Б. Немцова вже у 1845 р. говорила про діяльний націоналізм і чеську національну свідомість кожного чеха. На її думку, «народ треба любити свідомо любов'ю, що для жінок означає навчити своїх дітей національної гордості, усвідомленого цінуння рідної мови, відкидати чуже і поважати власне» [38].

Характеризуючи формування національно-демократичних традицій епохи відродження в концепції А. Пражака, зазначимо, що показовим є те, що однією з основних серед цих традицій він вважає слов'янську та всеслов'янську традицію. Уже на зорі своєї будительської праці наші відродженці, наголошував він, дуже чітко усвідомлювали нашу національну небезпеку посеред німців та угорців. Не було гарантій, що ослаблена нація власними силами зможе протистояти німецькому та мадярському тиску, особливо через те, що націоналізм повсюдно став агресивним та імперіалістичним.

Тому неважко пояснити психологічно, що будителі почали звертати свої погляди на слов'янських «родичів», на яких можна було б спертися, зокрема на росіян, що так блискуче заявили про себе під час наполеонівських воєн. Їм насамперед імпонувала слов'янська спорідненість, їх чисельність та міць. Будучи слабшими, вони хотіли таким чином стати врівень з великими потужними націями або й пригрозити націям, які на них зазіхали, передусім німцям та мадярам [39].

Вихідні ідеї слов'янської демократичної традиції були висунуті Ф. Палацьким, Шафариком та Коларом. Та тільки Колар всі ці ідеї трансформував у керівництво до дії. Він закликав спільно давати відсіч чужомовній експансії, засновувати у головних слов'янських наукових центрах книгарні, приватні бібліотеки, товариства, порівняльні граматики, словникову справу,

кафедри славистики, національні співочі ансамблі, літературні газети рідними мовами, практикувати взаємні подорожі слов'янськими країнами [40].

Але згодом у Чехії у питанні щодо слов'ян стався розкол на дві групи: реалістичну і романтичну. Реалісти майже зразу переглянули своє дотеперішнє ставлення до слов'ян. Їх підхід змінився в першу чергу завдяки більш глибокому аналізу ситуації.

Початок цьому ревізійному поклav К. Гавлічек, який від свого перебування у Польщі та Росії виніс переконання, що підхід Колара до слов'ян був поверхневим, ілюзорним. Він категорично заявив, що слов'яни – це не один народ, а чотири, й, отже, про якийсь об'єднання не може бути й мови.

У Росії він побачив тінюві сторони царизму, російського синоду, російської наукової та літературної обмеженості та чванливості. Він збагнув і хиткість надій чехів на росіян та інших слов'ян. Навчений власним досвідом, Гавлічек зробив переоцінку панславизму і висловився за австрославизм [41].

Продовжуючи розглядати слов'янську традицію, А. Пражак в її контексті з панславистських поглядів розглянув формування в чеській національній свідомості російської та південнослов'янської традицій [42].

Зазначимо тільки, що один із перших у чеській славистичній літературі А. Черні в своєму «Слов'янському огляді» ознайомив чеську громадськість з невизнаною та сплюндрованою Україною. Українське питання загалом він розглядав досить широко, але, на жаль, в малоросійському розрізі [43].

Зауважимо, що мав рацію І. Коржалка, коли наголошував, що: «також слов'янська ідеологія істотно допомагала чехам усвідомити свою власну мовну і національну ідентичність та долати почуття меншовартості і залежності» [44]. Однак, слов'янська співпраця на політичній ниві часто була лише ілюзією, малоспільною з реаліями, успадкованою зневір'ям та обманом [45].

Особливе місце в концепції А. Пражака належить традиції політики конкретних дій, або, як він її називає, активістській. У чеській свідомості, зазначав він, ця традиція жила з часів відродження й вела чехословаків до самодостатності та самодіяльності [46].

Чеські будителі епохи національного відродження власну діяльність та власну самодостатність зробили умовою чеського буття. На їх думку, так само, як маленька людина сама повинна прикласти руки до чогось, так само повинна вчинити й знедолена мала чеська нація. Саме ця ідея, яка спонукала чеський народ самому докладати зусиль, намагатись діяти на свій розсуд, стала лозунгом чеських національних філософів. Такі чеські філософи, як Небеський, Клацел, Сметана, Шмідек, дали філософське обґрунтування необхідності базування чеського життя на дії, лозунги.

Концепція дієвості політики нації стала серцевиною філософії К. Гавлічека. Після пам'ятного 1848 року, коли чехи не змогли бути такими самодостатніми і дієздатними, як би їм хотілось, він написав прагматичні слова: «Свобода не прийде сама від себе, не прийде з ласки королів – ми мусимо її завоювати, здобути в поті лица, протягом багатьох років здобувати ґрунт для неї». Він вірив, що нація, яка таким чином здобуває волю і самовдосконалюється, не може довго скніти в кабалі і що тільки так вона зможе втримати здобуту свободу.

Ще у 1850 р. в часописі «Словак» К. Гавлічек заявив, що доленосні національні переміни в Європі не за горами, та не з ласки можновладців чи протекції міністрів вони стануться, а тільки виключно через власну дію. Серед різноманітних націй не загине тільки та нація, яка збереже в собі животворчу й самодостатню силу. Тому К. Гавлічек вірив у свою націю, будучи впевненим, що вона має в собі цю животворну силу і при зваженому керівництві ці її сили зростатимуть, як і зростатиме сама чеська нація [47].

З такими ж словами звертався до чеської нації і Ф. Палацький, який заявив, що тільки духом, працею, інтелектом та внутрішньою животворною силою чеський народ здолає ворога. Він зазначав: «Свободу здобудемо силою нашого духу, яку ми вже показали в часи гуситських змагань» [48]. Питання свободи, на його думку, залежить від матеріальних чинників, воно лежить у площині ідей, духовної сили, дієвості, здатності маневрувати, внутрішньої готовності до боротьби та міцності, духовній самопожертві та просвіті народу.

Ще незадовго до своєї смерті Ф. Палацький наголосив, що потрібно робити все для того, щоб власними силами розбудити націю і дати їй духовний імпульс. Не досить сказати «я хочу», але кожен чех мусить докласти зусиль, повинен трудитись, пожертвувати тим, що має, для загального добра і для збереження нації. У нас славне минуле. Ми йдемо попереду всіх націй у Європі. Тепер настав час, щоб ми збагачувались знаннями і почали працювати, як нам підказує наш освічений розум. Це той заповіт, з яким би я перед смертю хотів би звернутися до своєї нації [49].

Ідеї політики активних дій підхопив поет Неруда. Малочисельність чеської нації він хотів примножити її трудовим запалом, свого роду плюралізмом духовної та фізичної праці, в якій так само, як і Палацький, вбачав єдиний порятунком для чеського народу [50]. І той факт, що почуття самодостатності, яке охопило цілу чеську націю, з часів відродження переросло у традицію активізму, політику конкретних дій, стало ще однією таємницею успішних національних змагань чеського народу під час Першої світової війни, які відкрили їй надійний шлях до визволення.

Важливим чинником становлення та розвитку демократично орієнтованого суспільства в Чеських землях А. Пражак вважав становлення народної традиції. Як вдало він зазначав: «Нашим народним щастям стало те, що ми в добу відродження основою життя суспільства вважали народ. Новоевропейська демократія нашу опору на народність тільки посилила» [51].

Відродженці відчували, що з глибини народних мас виходить і сила для розвитку національної культури. Саме тому М. Голко, Монсе, Шафарик, Колар, Челаковський, Ербен, Немцова у своїх творах хотіли очистити та підсилити народною самобутністю чеську націю. Колар у народній моралі, звичаях, традиціях та легендах бачив образ своєї вільної і вічної Батьківщини.

К. Гавлічек 9.01.1849 р. у газеті «Народні новини» заявив, що «вся сила в державі виходить з народу і що І.М.С. як одна людина не сміє мати більше влади, ніж 35 мільйонів населення. Сила королів – у народі, королі без народу нічого не варті» [52].

А Й. Голечек у своєму творі «Війна» заявив, що чеська історія базується на демократії. Як тільки чеська демократія послаблювалась, зазнавали ударів і основи нації. Але коли національна свідомість посилювалась, зміцнювалась і демократія. В гуситський період демократія мала стихійний характер. Її поразка, перемога аристократії принесли згубу для чеської нації і привели її до Білої гори. Тому Й. Голечек оголосив війну родовим привілеям, подальша доля чехів, твердив він, залежить від торжества демократії, тобто селянської моралі [53].

Таким чином, з давніх-давен у Чеських землях поняття «нація» ототожнювалось з поняттям «народ». Звичайно, залежно від зрілості окремих верств суспільства, воно змінювалось. Тому що майже всі чеські будителі вийшли з народного

середовища, вони зробили висновок, що основа чеського суспільства – народна і що народ найбільше відданий нації. Історичний досвід підказував їм, що найбільшим патріотом є той, хто найміцніше стоїть на чеському ґрунті, хто поливає його потом та захищає кров'ю. Саме в селянинові вони бачили як прообраз демократичної нації людину, яка прикипіла серцем до цієї землі, від неї залежить.

У своєму романі «Залісся» Ф. Гамза доводив, що людську національну душу мали здебільшого землероби, саме вони зберегли для нас Чехію навіть у неволі, здорове ставлення до землі і до всього, що на землі зростає [54]. Література, політика і все чеське національне життя свідчили, що селянство зміцнило та збагатило суспільство, завдяки їм народ став посправжньому більшим, міцнішим, сильнішим, вільнішим і войовничішим, отримав впевнений план для подальшої своєї розбудови і стимул до свободи.

Поступово до селянських мас чеської нації приєднувались інші стани з-поміж городян та інтелектуалів, ремісники, кустари, службовці та дрібні інтелігенти, котрі віддалік від офіційних властей відгукнулись на поклик крові та заклики національних провідників, перестали копіювати все німецьке і почали спершу несміливо, а потім дедалі голосніше заявляти про своє чеське коріння. Цей феномен мав місце спершу у чеських, моравських та сілезьких містечках, здебільшого під впливом ксьондзів, патріотично налаштованих вчителів та чиновників. Пізніше ця хвиля проникла і до більших міст, у тому числі і до Праги [55].

Поступово, як зазначав О. Урбан, долаючи труднощі, важкі передумови, міщанство «прокидалося» і починало бодай мимовільно займатися «неполітичною політикою». Ще задовго до прямого ополітизування утворилися певні організаційні структури, відносини залежності, підпорядкування, поділ праці, навика партійної дисципліни, програмні заяви і т.п. Ці структури у великій мірі створила ще «аполітична» генерація патріотів [56].

У концепції національно-демократичних традицій чеського народу А. Пражака, справедливо взаємозв'язаною з народною та традицією політики конкретних дій, постає сокольська та організаційна традиції.

На початку національного відродження чехи мали багато можливостей до спілкового та об'єднавчого життя. До провідних спілок та об'єднань необхідно віднести Королівське товариство наук, Чеську Матіцу і Національний музей, в Моравії музей Франтішка і Матіцу Моравську.

У 60-і рр. XIX ст. були створені театральні, співацькі, читацькі, господарські та професійні спілки, відкриті бесіди, настала їх класифікація, професійна і політична – життя збагатилось, урізноманітнилось і поділилось відповідно до групових інтересів громадян. У 1862 р. в Празі М. Тіршем була створене перше чеське фізкультурне товариство «Сокол». Сокольське братство не було товариством тільки фізкультурним. Це була глибоко моральна, національна, прогресивна та демократична організація. На кінець 60-х років XIX ст. в Чехії виникло біля тисячі спілок, але найвизначнішим серед них був «Сокол» [57].

Таким чином, сокольська та організаційна традиція чеського народу по своїй суті була громадянською демократичною традицією, тісно пов'язаною зі здатністю громадян утворювати різноманітні громадські організації, гуртки, товариства і брати активну участь у їхній роботі.

До національно-демократичних традицій чеського народу, на думку А. Пражака, належить наполеонівська традиція і традиція національного відродження. Переможний похід Наполеона Європою мав вплив і на чеську громадську думку. Чехи тоді дізнались, що і найжорстокішу владу можна перемогти і що, здавалося б, найнепорушніші кордони можна зрушити. Чехи воювали разом з імперією проти Наполеона і побачили, яку визначну роль вони в цьому відіграють. Похід Наполеона мав ще й інші наслідки. Чеський народ усвідомив себе народом, він вдихнув любов до власної землі, до мови та історичних традицій. Після Наполеона чехи почали думати вільніше, почали думати про те, що й Австрійську імперію чекає розгром і що чехи мусять бути готовими до цього [58].

Традиція відродження, розпочата у 1848 р., жила у чеській громадській думці і далі освічувала новим генераціям дорогу до самостійності. Ця традиція явно посилилась і конкретизувалась.

В концепції традицій чеського народу А. Пражака особливе місце посідають дві взаємопов'язані традиції: антинімецька й антиугорська та антиримська й антиавстрійська традиції. Особливе географічне положення Чеських земель серед німців і угорців вселило їм ще у найвіддаленіші часи усвідомлення національної небезпеки і заклало в них стосовно німців необхідність займати оборонну позицію, навіть і ворожу. Тому антинімецькі настрої в чеській громадській думці були постійними впродовж всієї їх історії.

К. Гавлічек ніколи не змінював свої антинімецькі погляди. Німців він вважав найбільшими ворогами чехів. Він писав: «Німці довели нас до стану вічного вмирання, до щоденних кровоточин, до лаокоонського змагання зі зміями. Вони – вічна сокира над нами» (1849 р.) [59]. Чеські антинімецькі настрої були протестом проти німецького загарбання Чехії, проти німецької загрози чеському національному характеру, загрози економіці, протестом проти послаблення чеських позицій, порушення чеського характеру, чеського менталітету і культури, протестом проти німецької мрії загарбати чеські землі і проти дійсного поневолення, яке є.

Словацька антимадярьська традиція перекинулася і на Чехію, хоча з мадярами у чехів було багато спільного: спільний ворог в особі Габсбургів, пошук місця в новій Європі тощо. Але через словаків ставлення до них було стриманим, майже ворожим. Так, якщо німців К. Гавлічек вважав нашими ворогами, то мадярів – старими вовками в овечій шкурі [60]. Чехи перейняли певною мірою словацьку антимадярьську традицію не від ненависті до мадярів як до народу, а з необхідності стояти на сторожі боротьби братнього словацького народу за свою свободу.

Ф. Палацький назвав смислом чеської історії боротьбу з Римом і німцями. Утвердження антиреформації і перемогу Риму оброзенці оцінювали як нещастя народу і найстрашнішу біду. Протиримська традиція була рушійною силою чеського національного відродження. Вона сприяла і непрямым антиавстрійським, антивіденським і антигабсбурзьким акціям, тому що під цією маскою і в час неволі можна було вказати, хто власне використав Рим як інструмент для необмеженого панування. Недаремно чеський антиримський опір стався зразу після розгрому Австрії.

Ще сильніше в чеській громадській думці жила антиавстрійськість, але її інтенсивність не була відкритою. К. Гавлічек вимагав відокремлення чеської корони від німецького союзу та об'єднання Чеських земель зі Словаччиною, мовної і національної рівноправності. Він не вважав себе австрійцем, а лише чехом. Виступаючи проти нового абсолютизму у 1848/50 рр., К. Гавлічек мав єдине гасло: «Австрія мусить бути такою, як ми їй радимо, інакше вона перестане існувати».

Ф. Палацький, який був вірним ідеї справедливої австрійської держави, у 1867 і 1871 рр. відійшов від неї. Дуалізм для нього був чимось неприродним і початком протистояння одних проти інших, що буде кінцем Австрії. День проголошення

дуалізму він вважав за день відродження свідомого панславізму. Він закликав чехів гаслом: «Ми були до Австрії, будемо і після неї».

Від того часу антиавстрійську орієнтацію зайняли всі чеські політики, науковці і поети. Вони не закликали до революції, тоді чехи були ще слабкими. Чеська помста була більш рафінованою. Непомітно була підготовлена духовна основа народу до миттєвої готовності боротьби проти Австрії і за свободу, як тільки з'явиться надія на успіх.

Антиавстрійська, антигабсбурзька і антивіденська традиція, писав А. Пражак, була дуже явною і при першій же нагоді переросла в дію. Це була дія не лише чеська, а загальночеська, що було видно з подій у Сілезії, Словаччині і Моравії [61].

Розгляд своєї концепції формування національно-демократичних традицій чеського народу А. Пражак завершує розглядом еволюції особистісної традиції, а ми сказали б особистісно-орієнтованої традиції. Адже на довгому шляху від відродження до звільнення на чеську громадську думку впливали не лише ідеї, але і ті, які їх формували, не лише проблеми і напрямки визвольної боротьби, але й особистості.

Для Ф. Палацького і Челаковського необхідністю було мати в серці когось, хто б міг стати культом провідника за національне визволення чеського народу. Так, Ф. Палацький у листі до Ондржея від 26.01.1824 р. написав, що у минулому мусить бути хтось, хто буде світити як дзеркало і буде світити для нас [62].

А. Влчек у книзі «І новому поколінню» написав, як потрібно ставитись до відомих людей, живих і мертвих. Він вбачав щось подібне у культурі особистості і традиціях вже у Ф. Палацького, Юнгмана, К. Гавлічека, Тима, Б. Немцовой, Галека і Неруди. Він зазначав, що цей культ розвинеться в міфи і легенди і що кожне наступне покоління знайде в ньому щось своє і для себе.

Т. Г. Масарик говорив про чехів як про кириломефодіївський, Гусів народ, як про народ Я. А. Коменського, К. Гавлічка і за цими особистостями визначав, яка традиція для чехів є найживішою і якою є чеська духовна ієрархія. Дослідивши чеську суспільну думку і її силу, він склав такий ієрархічний ряд: Домбровський – Коллар – Шафарик – Палацький – Гавлічек [63].

Особистісні традиції вождів мали місце в політиці і в науці. Національними героями вважали Грегера, Рігера, Масарика, Голла, Гебацера, Краля, Дртіну, Томайєра, Ранду та ін. [64]. Традиція особистості розширила чеське громадянське життя далеко до минулого, уможливила їх відчуття пробудження мертвого народу і мертвої батьківщини, тому вона мала і має велике значення.

Таким чином, концепції формування чеських національно-демократичних традицій А. Пражака, Ф. Палацького, К. Гавлічка, Т. Масарика в кінцевому підсумку окреслили різноманітні національні традиції чеського народу та інтерпретували їх глибинний демократичний зміст. Вони справляють значний вплив на відродження і подальше конструювання в сучасних історичних умовах колективної пам'яті чехів як важливого визначника їхньої національної ідентичності.

Джерела та література

1. Kvaček, R. K dějinným tradicím. Praha, 1984,- S.7.
2. Špui J. Hadnota české ho člověka // Politologia I Sbornik. Politika, politologia, vrdělovani ustinax c Labem,1996, - S.85.
3. Liška V. Český Bestiář, Olmouc: Fontana, 2006.
4. Urban Otto. České a Slovenské dějiny do roku 1918. Praha Svoboda, 1991-S.149.
5. Koco byl kdo v našich dějinach ve 20 století. II. IV – Ž. Praha Libri, 1998- S. 80.
6. Pospíšil J., Zelenka M. Literárnís historik Albert Prařak (Paměti jako poetika povinnosti a dezilure) // Albert Prařak . Politika a revoluce. Paměti. Praha: Academia, 2004, - S. 163,169.
7. Lehár J., Stich A. Janačková J. Holý J. Česka literatura od počátků k dnešku. Praha: Lidové noviny, 1998, S.683.
8. Prařak A. Politika a revoluce, - S. 89.
9. Див.: Op.cit.
10. Prařak A. České obrozeni. Praha: Σ Beaubort – Narodni správa, - S.120.
11. Op.cit.
12. Op.cit.
13. Op.cit.- S.121
14. Op.cit.
15. Op.cit.
16. Op.cit.
17. Op.cit.
18. Beneš Z. Bilá Hora a české dějiny počty – žiceti letech // Kavka F. Biláhora a české dějiny. Prameny k moderni české historiografii. Svarek 2 Praha: Garamond, 2003, - S.12.
19. Prařak A. České obrozeni, - S.123.
20. Op.cit.- S.124.
21. Див.: Op.cit.
22. Op.cit.- S.125.
23. Op.cit.
24. Op.cit.- S.125-126.
25. Див.: Op.cit.- S.127 - 129
26. Kořalka, J. Česi v Habsburské říši a v Evropě 1814-1815. Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a narodnosti otázky v českých zemích. Praha: ARGO, 1996. – S.58.
27. Prařak A. České obrozeni, - S.123
28. Див.: Op.cit.- S. 130.
29. Op.cit.- S. 135.
30. Op.cit.- S.136.
31. Op.cit.- S.137.
32. Op.cit.
33. Op.cit.- S.139.
34. Див. Морávcová M. Symboly české statnosti a národní jsočnosti //Demokracie a ustavnost. Praha: Karolinum, 1999, - S.196.
35. Prařak A. České obrozeni, - S.146.
36. Op.cit.- S.147.
37. Op.cit.- S.148.
38. Op.cit.- S.149.
39. Op.cit.- S.158 – 159.
40. Op.cit.- S.165.
41. Op.cit.- S.165-166.
42. Див.: Op.cit.- S.172-190.
43. Див.: Op.cit.- S.190

44. Kořalka, J. Op.cit.- S.66.
 45. Hrodek D. A kolektiv. Slovanství ve středoevropském prostoru. Ilure, dezilure a realita. Prardubicka konberence (22-24 dubna 2004) Praha: Libri, 2004,- S.7.
 46. Prařak A. Āeské obrozeni, - S.190.
 47. Див.: Op.cit.- S. 190-191.
 48. Op.cit.- S.191.
 49. Op.cit.- S.191-192.
 50. Op.cit.- S.192.
 51. Op.cit.- S.197.
 52. Op.cit.- S.198.
 53. Op.cit.
 54. Op.cit.- S.204.
 55. Op.cit.- S.204-205.
 56. Urban Otto. Āeský liberalismus v 19 století. //Āeský liberalismus. Texty a odbornosti. Praha, 1995, - S.17-18
 57. Op.cit.- S.214-216.
 58. Op.cit.- S.216.
 59. Op.cit.- S.228.
 60. Op.cit.- S.237.
 61. Див.: Op.cit.- S.238-251.
 62. Op.cit.- S.252.
 63. Op.cit.- S.252-253.
 64. Op.cit.- S.258.

УДК 94(477)

Сергій Троян, д. і. н. , професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'язознавства

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНИ У ВИМІРІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Автор визначив особливості цивілізаційно-культурного розвитку України під впливом сучасних глобалізаційних процесів. Цей розвиток передбачає активну участь у цивілізаційному діалозі на основі міжкультурної комунікації глобального суспільства.

Ключові слова: цивілізація, глобалізація, культура, ідентичність, Україна.

Автор определил особенности цивилизационно-культурного развития Украины под влиянием современных глобализационных процессов. Это развитие предвидит активное участие в цивилизационном диалоге на основании межкультурной коммуникации глобального общества.

Ключевые слова: цивилизация, глобализация, культура, идентичность, Украина.

Author has defined the peculiarities of the civilized-cultural development of Ukraine under the influence of the modern global processes. This development foresees the active participation in the civilized dialogue on the base of the intercultural communication of the global society.

Key words: civilization, globalization, culture, identity, Ukraine.

Вступ. Глобалізаційний і цивілізаційний дискурс.

У сучасних визначеннях цивілізації ключовим словом залишається «культура», причому культура переважно духовна, що характеризує і спільноти, і співтовариства людей. З цієї точки зору під цивілізацією ми маємо на увазі найвищий рівень культурної спільноти різних суб'єктів: окремих людей, країн, соціальних груп, народів, націй тощо. Глобалізація в контексті сучасної цивілізаційної еволюції є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно і добре відомого процесу інтернаціоналізації (транснаціоналізації) численних аспектів суспільного життя. Перефразовуючи вислів відомого російського історика М. Болховітінова про те, що міжнародні відносини з точки зору возз'єднання Східної та Західної півкуль розпочалися з епохи відкриття Нового світу і політики тодішніх великих держав [7], ми можемо стверджувати про доленосне значення рубежу XV – XVI ст. у започаткуванні глобалізаційних процесів.

Пройшовши в своєму розвитку низку етапів, пов'язаних із створенням міжнародної системи капіталу, колоніалізму, науково-технічних зв'язків, новітніх комунікаційних технологій і т.д., глобалізація нині відображає об'єктивний процес активізації взаємопроникнення та взаємозалежності сучасних соціально-економічних і суспільно-політичних процесів у світовому масштабі. Вони не лише долають національні бар'єри, а й поєднують на перший погляд несхожі та різновекторні явища. Глобальний масштаб означає включення у їх сферу практично всіх країн і народів, культур і цивілізацій. Не є винятком і український сегмент, аналіз якого в контексті сучасних глобалізаційних процесів уже давно привертає увагу дослідників. Водночас віддамо належне науковцям, які на високому професійно-фаховому рівні прагнуть осмислити цивілізаційний вимір сучасного суперечливого розвитку України на фоні в тому числі далеко неоднозначних глобалізаційних процесів [1; 3; 8; 12-13; 18]. Ми пропонуємо, і в цьому оригінальність дослідження, характеристику цивілізаційно-культурного феномену України на основі п'яти визначальних контекстів (маркерів і водночас «проблемних зон», за визначенням А. М. Киридон [6, с. 33]).

Контекст цивілізаційного розлому.

Україна, за визначенням С. Хантінгтона, належить до так званих «розколотих» цивілізацій регіонального чи локального рівня (М. Михальченко [11]). Ми дотримуємося точки зору, що локальна цивілізація – це окреме самобутнє цивілізаційне утворення, неповторний синтез соціокультурних, етнонаціональних, релігійних, технологічних та інших особливостей, притаманних великій групі людей, об'єднаних спільністю духовних цінностей, історичних доль і геополітичних домагань. Водночас, наша держава знаходиться на перехресті трьох великих і потужних цивілізаційних просторів – західноєвропейського, євразійського, ісламського – і в українському суспільстві очевидні розходження й навіть протистояння щодо відповідних культурно-цивілізаційних орієнтацій. Звідси, належність України до периферійних зон декількох цивілізацій дозволяє визначити її приналежність до розколотих цивілізацій.

При цьому вона має необхідний потенціал, щоб стати єдиною культурно-цивілізаційною системою в плані цінностей та ідентичності. Але водночас ситуація невизначеності може залишатися ще довго і призводити до кризових явищ у міжцивілізаційних відносинах. У таких країнах, як наша, великі групи належать до різних цивілізацій та постійно йде

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Нагірний Віталій (Краків, Польща)

Ятвязький похід галицько-волинських князів 1248/49 року: перебіг і результати 3

Ващук Дмитро (Київ)

Пограниччя у Великому князівстві Литовському: від конфлікту до правового вирішення 6

Бартош Іван (Ніжин)

Татарський фактор у Литовсько-Московському протистоянні (1474–1480 рр.) 8

Денисюк Василь (Луцьк)

Волинський селянин проти польського шляхтича:

соціальна природа конфлікту у Луцькому повіті в 1795–1860 рр. 10

Трофімук Тетяна (Луцьк)

Удосконалення законодавчої бази виконання рекрутської повинності єврейським населенням

Правобережної України у 20–50-х рр. XIX ст. 13

Гальчинський Богдан (Київ)

Формування засад демократичного світогляду М. В. Лисенка

в умовах українського національного відродження середини XIX ст. 17

Желізняк Василь (Кременець)

Губернатор в системі управління Правобережної України 20

Буліга Микола (Луцьк)

Юридичне забезпечення виборів до Державної Думи царської Росії

(за матеріалами Волинської губернії) 22

Іваненко Оксана (Київ)

Участь учених-природознавців Харківського університету

в міжнародних наукових форумах на початку XX ст. 25

Хома Іван (Львів)

1-ий полк Січових Стрільців під командуванням Є. Коновальця (березень–квітень 1918 р.):

від створення до розформування 28

Мягка Ольга (Миколаїв)

Національно-культурний розвиток польської національної меншини

Південної України в 20-х рр. XX ст. 32

Терещук Марія (Рівне)

Здобуття вищої освіти українцями Галичини у 1919– 1924 роки 35

Гуменюк Оксана (Рівне)

Церковні процеси на початку Другої світової війни

в новоприсьданих землях (вересень 1939–червень 1941 рр.) 38

Кокешко Федір (Миколаїв)

Колабораціонізм в роки війни.

Військові формування в складі вермахту і військ СС 41

Ляхно Віта (Полтава)

Місцева окупаційна преса Полтавщини про виїзд і перебування

української робочої сили в країнах Третього Райху 43

Маринченко Ганна (Миколаїв)

Релігійно-церковне життя у Південній Україні в повосний період 46

Бойко Вікторія (Луцьк)

УРСР в структурах ООН у післявоєнні роки 48

Ревенко Віра (Миколаїв)

Організація і діяльність сільської художньої самодіяльності

повоєнного періоду в Південній Україні (1945–1955 рр.) 51

Ляхно Олександр (Полтава)

Партійно-державна репресивна політика щодо Спільки Церков ЄХБ у 1960–1980-их роках 54

Середюк Тетяна (Івано-Франківськ)

Вплив еміграційних процесів на родинні відносини українського населення

в кінці XX – початку XXI століття (на прикладі Івано-Франківської області) 57

Ніжник Альона (Рівне)

Правове становище пізньопротестантських конфесій

на українських землях у другій половині XIX – початку XX ст. 60

Грипич Світлана, Білявцева Ольга (Рівне)

Бібліографія культури України доби незалежності як основа підготовки

фахівців-культурологів (на прикладі фондів наукової бібліотеки

Рівненського державного гуманітарного університету) 63

Булига Ірина (Рівне)

Державно-конфесійні відносини в Україні: проблеми та перспективи 68

Коржик Ольга (Луцьк)

Роль державних структур у реалізації міграційної політики на Волині 71

СЕКЦІЯ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Коберник Ніна (Рівне) Соціально-культурні передумови формування світогляду Кирила і Мефодія	74
Юсупович Адріан (Jusupović Adrian) (Варшава, Польща) Zasięg terytorialny ziemi drohickej w średniowieczu	77
Ісмаїлова Ленора (Луцьк) Характер взаємовідносин Кримського ханства та Османської імперії (70-ті роки XV–XVI ст.)	80
Степонавичене Лирия (Вильнюс) (Литва) Некоторые особенности реализации норм залогового права (в первые годы действия второго литовского статута)	83
Степанов Дмитро (Москва) Отечество и народ. Польское протонациональное самосознание и Освободительная война украинского и белорусского народов 1648-54 гг.	88
Шеретюк Руслана (Рівне) Імперське законодавство кінця XVIII ст. як джерело політики російського самодержавства щодо Уніатської церкви	91
Блох Юлія (Рівне) Лейбористська еліта британського суспільства: оцінка зовнішньополітичних кроків країни на початку XX століття	95
Мишков Віктор (Рівне) Російська Православна церква та старообрядництво: шляхи та проблеми об'єднання	98
Клим'юк Уляна (Івано-Франківськ) Погляди Романа Дмовського на розвиток ідеї польської державності під час Першої світової війни	101
Кузьбіда Малгожата (Kuźbida Małgorzata) (Перемішль, Польща) Zarys dziejów ukraińskiej polityki międzynarodowej: analiza porównawcza z okresu Ukraińskiej Republiki Ludowej jej wpływ na współczesność w kontekście rozwoju doktryny państwowej	104
Щавлінський Микола (Мінськ, Республіка Білорусь) Формирование белорусских частей в Одессе в контексте создания белорусской государственности (1917 – 1919 гг.)	107
Кукса Олександр (Мінськ, Республіка Білорусь) Создание советских республик Белоруссии и Украины в начале 1919 г.: отличия и закономерности	109
Сай Галина (Рівне) Експедиції й погроми євреїв у Другій Речі Посполитій (1918 – початок 1920-х років)	111
Бунечко Сергій (Рівне) Політико-правове становище національних меншин Польщі та їхні майнові права (1918–1939 рр.)	114
Бородинська Ліна (Рівне) Культурницька діяльність євангельських християн у Польщі (1918–1939 рр.)	117
Сидорик Надія (Івано-Франківськ) Німецька національна меншина Польщі в зовнішній політиці Німеччини (1919–1939 рр.)	120
Чорненький Роман (Івано-Франківськ) Мисливство як елітарний засіб відпочинку населення Станиславівського воєводства (1921–1939 рр.)	124
Цьвенк Хенрик (Święk Henryk) (Ченстохов, Польща) Polacy i Rosjanie. Historyczne aspekty skomplikowanych stosunków	127
Мігун Дмитро (Мінськ, Республіка Білорусь) Планы нацистского руководства Германии в отношении Беларуси и Украины в преддверие Второй мировой войны	130
Афоніна Ірина (Київ) Культурно-масові заходи як чинник впливу на формування історичної пам'яті про Другу світову війну в американській та радянській зонах окупації Німеччини (1945–1949 рр.)	135
Оксамитний Юрій (Луцьк) Радянсько-ізраїльські відносини під час палестинської війни 1948–1949 рр.: військово-технічні аспекти	137
Разіцький Віталій (Кременець) Особливості втілення в життя завдань інформаційної політики США в Саудівській Аравії у 40–50-х рр. XX ст. історичної пам'яті суспільства	140
Десятничук Ігор (Рівне) Суспільні процеси в Чехословаччині в 60-х рр. XX ст. як передумови кризи 1967–1970 рр.	144
Віруцька Світлана (Рівне) Події 1968 року в Чехословаччині: югославський резонанс	146
Слесаренко Андрій (Рівне) Прореформаторські та антиокупаційні виступи державно-партійного керівництва й громадськості в Чехословаччині (друга половина 1968 р.–1969 р.)	149
Мартинчук Інна (Рівне) Внутрішньополітичні реалії Словаччини 1993–1998 рр. в оцінках представників євроатлантичних структур	152
Загарій Андрій (Ізмаїл) Економічна співпраця України та Росії в 2000-х роках	156

Гайдукевич Анастасія (Рівне)	
Історична політика Росії та Польщі кінця XX – початку XXI ст.: шлях до порозуміння?	160
Давидчук Сергій (Рівне)	
Візит А. Лібермана 4–9 грудня 2009 р. до України та його значення для розвитку українсько-ізраїльських відносин	163
Кошій Юлія (Київ)	
Проблема Гібралтару в контексті інтеграції Іспанії в НАТО	166
Філіпчук Ігор (Рівне)	
Філософські ідеї Карела Косіка та Івана Світака	170
Постоловський Руслан (Рівне)	
Чеські демократичні традиції у вимірі історичної пам'яті суспільства	171
Троян Сергій (Рівне)	
Цивілізаційні особливості України у вимірі глобалізації	177
Киридон Алла (Київ)	
Колорит пам'яті у «просторі досвіду» і «горизонт очікувань» у перехідні епохи	180
Білянський Олег (Тернопіль)	
Особливості суспільно-політичного розвитку Польщі (1991–2005 рр.)	182

СЕКЦІЯ III. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Синюк Сергій (Рівне)	
Двір волинського князя Володимира Васильковича як осередок книжної культури в історичних джерелах та українській історіографії	186
Лопацька Наталія (Рівне)	
Особливості еволюції статусу Дерманського монастиря у кінці XVI – першій половині XVII ст.	189
Капустін Гліб (Рівне)	
Детермінанти формування навчально-виховного вектора діяльності православних братств на Волині у другій половині XIX ст.	192
Тимочко Ірина (Рівне)	
Аспекти благодійницької діяльності Острозького Кирило-Мефодіївського православного братства	195
Біляк Леся (Івано-Франківськ)	
Громадсько-політична діяльність Кирила Трильовського у період ЗУНР (1918–1923 рр.)	198
Галуха Василь (Рівне)	
Передумови та законодавче забезпечення меліорації на Волині у міжвоєнний період	202
Паврозник Тетяна (Рівне)	
Взаємовідносини партії «Сельроб» з польською владою у міжвоєнний період	205
Переходько Наталія (Рівне)	
Діяльність станцій опіки над матір'ю та дитиною у Західній Волині (1921–1939 рр.)	209
Давидюк Руслана (Рівне), Гладка Лариса (Рівне)	
Заборона Рівненської повітової «Просвіти»: причини та наслідки	211
Ткачук Ірина (Кременець)	
Роль діячів «Просвіти» в історії Волині (20-30-ті рр. XX ст.)	214
Ткачук Ірина (Острог)	
Організаційна структура та програмні засади Товариства імені Петра Могили (1931–1939 рр.)	216
Синяк Степан (Рівне)	
Участь польських парамілітарних організацій Волині в святкуваннях ювілейних дат Польської держави	219
Кравчук Дмитро (Рівне)	
Партизанський рух на Рівненщині у 1941–1944 рр.: передумови, етапи розгортання	222
Чернявський Валерій (Миколаїв)	
Качественный и количественный состав населения, вывезенного на принудительные работы в Третий рейх в 1941–1944 годах (на материалах Николаевской области)	225
Добровичинська Валентина (Рівне)	
Культурне дозвілля цивільного населення та німецьких окупантів у м. Рівному (1941–1944 рр.)	229
Мазурок Валентин (Кременець)	
Суспільно-політичні процеси на Волині на завершальному етапі Другої світової війни	232
Антонюк Ярослав (Острог)	
Керівництво і структура оунівського підпілля на Берестейщині (1944–1952 рр.)	235
Ленартович Олег (Луцьк)	
Збройна боротьба на Волині (1944–1945 рр.)	238
Вертелецька Наталія (Рівне)	
Динаміка етнонаціональної структури населення Рівненщини після Другої світової війни (1944–1953 рр.)	241
Шафрай Олена (Рівне)	
Ідеологічний контроль над освітньою галуззю західноукраїнських областей у повоєнний період	245
Скакальська Ірина (Кременець)	
Спогади Ю. Шумовського як джерело з історії діяльності духовної інтелігенції Волині першої половини XX ст.	247
Сорочинська Тетяна (Рівне)	
Становлення радянської системи педагогічної освіти на Рівненщині: спроба ретроспективного аналізу	250

Борейко Галина (Рівне)	
Професійний театр Рівного 50–60-х років XX століття	253
Ларькіна Людмила (Рівне)	
Створення комісії сприяння за дотриманням законодавства про релігійні культу на Рівненщині (1960–1965 рр.)	256
Загребельна Людмила (Острог)	
Християни віри євангельської на Рівненщині (60-ті – середина 80-х рр. XX ст.)	258
Соловей Олександр (Кременець)	
Кременецька тюрма як знаряддя боротьби окупаційних режимів з населенням краю	261
Томаченко Олександр (Луцьк)	
Краєзнавство в системі шкільної історичної освіти	265

СЕКЦІЯ IV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Пшеничний Юрій (Дубно)	
Керамічний комплекс ранніх слов'ян із села Липа Дубенського району Рівненської області	269
Блануца Андрій (Київ)	
Ординський посол Михайло Васильович Свиноський та історія надання йому маєтку Свинохи на Волині (два документи про надавчу політику Ягеллонів на українських землях Великого князівства Литовського)	271
Чекурков Василь (Рівне)	
Основні типи керамічного посуду XV – першої половини XVII ст. за результатами розкопок 2005 року в Дубні	274
Бурян Олександр (Кишинів, Республіка Молдова), Красножон Андрій (Одеса)	
Конструктивні характеристики Бендерської фортеці (XVI–XVIII вв.)	277
Войтюк Олексій (Рівне)	
Достовірність робіт Наполеона Орди на прикладі малюнків замків у Острозі, Тайкурах і Корці Рівненської області	282
Бундюченко Тетяна (Миколаїв)	
Формування демократичного світогляду М. М. Аркаса під впливом родини	284
Якобчук Світлана (Київ)	
Листування Ф. П. Матушевського до С. О. Єфремова як джерело дослідження громадського життя початку XX ст.	287
Якобчук Надія (Київ)	
Листування І. М. Каманіна з І. І. Білозерським (1903–1909 рр.) як історичне джерело	289
Березовський Олег (Київ)	
Друковані періодичні органи українських партій Наддніпрянщини (1905–1914 рр.) у вітчизняній історіографії	292
Сова Андрій (Львів)	
Символіка українських організацій «Сокіл» у Галичині (кінець XIX століття – 1939 р.)	295
Назарова Катерина (Миколаїв)	
Аграрна історія УРСР наприкінці 1920– початку 1930 років як предмет досліджень сучасної зарубіжної історичної науки	299
Зеркаль Микола (Миколаїв)	
Сучасна історіографія історії України 20-х років XX століття	303
Нефьодов Дмитро (Миколаїв)	
Історіографія підпільно-партизанського руху у Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.): аналіз мемуарних джерел	306
Турчин Тетяна (Івано-Франківськ)	
Сучасна українська історіографія про умови праці та побуту українських «остарбайтерів» у Німеччині в роки Другої світової війни	309
Мармілова Ольга (Донецьк)	
«Донецький вісник» як джерело вивчення історії остарбайтерів Донеччини	312
Кондратенко Олег (Київ)	
Підготовка узагальнюючого курсу «Нариси стародавньої історії УРСР»	315
Хрящевська Людмила (Миколаїв)	
Тенденції етнодемографічного розвитку української нації у XX – на початку XXI ст.	318
Пастушенко Тетяна (Київ)	
Метод усної історії та усно історичні дослідження в Україні (Дослідження за методом усної історії в Україні: світовий досвід та вітчизняні перспективи)	321
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	326
ЗМІСТ	329

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – *В.М. Шеретюк*

Комп'ютерна верстка – *В.Б. Самсонюк*

Обкладинка – *Г.В. Волохов*

Підписано до друку 29.11.2010 р.
Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 300 прим. Обліково-видавничих аркушів 31,7.
Замовлення № 91/1.

Відруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету,
вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненській державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Вип.20. – Рівне: РДГУ, 2010. – 333 с.